

Юрій Сорока, Людмила Сорока

РОЛЬ ГІТЛЕРІВСЬКОГО ТА СТАЛІНСЬКОГО РЕЖИМІВ У ПОСИЛЕННІ КОНФРОНТАЦІЇ МІЖ УКРАЇНСЬКИМ І ПОЛЬСЬКИМ НАСЕЛЕННЯМ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Страшними та трагічними виявилися наслідки польсько-українського військово-політичного протиборства в роки Другої світової війни, витoki якого сягають далеких часів, впливають із діаметрально протилежних політичних цілей польського державно-колоніального й українського національно-визвольного рухів у 20–30 рр. ХХ ст., коли український народ показав, що він перестав бути аморфною етнографічною масою. Аналіз польсько-українського конфлікту в роки війни та перші повоєнні роки певною мірою відображено в українській історіографії. Із проголошенням незалежності України вітчизняні історики, залучаючи до наукового обігу недосліджені документи й матеріали українського, польського та зарубіжного походження, започаткували висвітлення долі українців і поляків Західної України після її включення до СРСР.

Для всебічного дослідження українсько-польської проблематики дві громадські організації – Світовий союз вояків Армії Крайової й Об'єднання українців у Польщі – започаткували серію наукових семінарів за участю зацікавлених цією тематикою українських та польських науковців. За матеріалами українсько-польських семінарів, проведених упродовж 1996–2002 рр. Волинським державним університетом ім. Лесі Українки та Військовим історичним інститутом у Варшаві (керівники проекту – проф. М. Кучерепа й проф. А. Айнкель), підготовлено серію наукових збірників «Україна–Польща: важкі питання», де опубліковано доповіді та дискусійні виступи українських учасників Л. Зашкільняка, Я. Ісаєвича, І. Ільюшина, Ю. Киричука, К. Кондратюка, М. Кучерепа, Ю. Макара, С. Макарчука, В. Сергійчука, Ю. Сливки, Р. Стрілки, В. Трохимовича, В. Ханаса, М. Швагуляка та ін.

У них уперше у вітчизняній історіографії зроблено спробу максимально виваженого розгляду причин польсько-українського протистояння в роки війни, ставлення обох учасників цього конфлікту до національно-визвольних програм протилежної сторони, ролі третіх сил у розпалюванні польсько-української ворожнечі, спроб досягнення порозуміння між представниками двох незалежницьких рухів, узгод-

ження підходів до найбільш контроверсійних проблем в історії українсько-польських відносин.

На увагу заслуговує монографія О. Калакури «Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті», у якій автор, висвітлюючи етапи етнополітичної історії формування української полонії, значну увагу звертає на катастрофічні наслідки для неї політичних репресій сталінського режиму, на польсько-українське протистояння на західноукраїнських землях у міжвоєнні роки й у роки Другої світової війни, демографічні та соціальні зміни польського населення в повоєнні роки¹.

Цієї проблематики стосуються праці І. Іллюшина, у котрих висвітлено протистояння УПА й АК (Армії Крайової) у роки Другої світової війни на тлі діяльності польського підпілля на території Волині, Східної Галичини та Холмщини й інших земель зі змішаним населенням, українського питання у світлі польських документів.

Відмінні від інших концепції польсько-українського конфлікту як Другої польсько-української війни 1942–1947 рр. простежуємо в розвідках В. В'ятровича. Автор показує вплив політичних процесів на перебіг військових дій, спроби налагодження співпраці між українцями й поляками, наслідки їх довготривалого конфлікту².

Політизація, яка й досі стоїть на заваді спроб об'єктивно розібратися в причинах та перебігу конфлікту, вимагає високого рівня наукових досліджень як в українському, так і в польському суспільствах.

Із початком Другої світової війни вузол назрілих і нерозв'язаних проблем польсько-українських відносин став розмінною картою двох агресивних держав – Німеччини та СРСР. Приєднавши в 1939 р. безпосередньо до Рейху деякі північні й північно-західні польські території, на решті центральної Польщі декретом від 12 квітня 1939 р. Гітлер утворив Генеральне губернаторство – різновид колоніальної території, куди ввійшли також етнічні українські землі. Уже сам факт штучного поділу українських територій викликав однозначно негативну реакцію українства. Задля створення видимості «підтримки» українців коштом поляків, відіграючи роль «спостерігача й арбітра», німецька влада дозволила українцям зайняти землі поляків, виселених із прикордонної смуги, єврейські будівлі, підприємства, магазини; створювала для них кращі умови шкільництва. З українців комплекту-

¹ Калакура О. Я. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті. Київ: Знання України, 2007. 508 с.

² В'ятрович В. М. Друга польсько-українська війна. 1942–1947. Вид. 2-ге доповн. Київ: Києво-Могилянська академія, 2012. 366 с.

валися низові органи адміністративного управління, допоміжна поліція, відділи охорони підприємств та інших важливих об'єктів.

Одночасно в новоприєднаних західних областях радянська влада поряд з українізацією освіти, культури, створенням адміністративного апарату, націоналізацією земель і нерухомості багатих польських власників та депортацією сотень тисяч поляків у Сибір створювала ілюзію встановлення «української влади» на так званих «східних кресах» Речі Посполитої.

Із початком німецько-радянської війни й швидкого відступу Червоної армії на західноукраїнських землях, зокрема на Волині та Галичині, німці організували з місцевих мешканців, чимало з яких рятувалося від вивезення на роботи в Німеччину, українську й польську охоронну поліцію. Зокрема, школа в Дембіці випускала батальйони польської гранатової поліції, які нараховували 1380 рядових і 20 офіцерів. Так, у Люблінській окрузі було 25 відділів української поліції та аж 95 – польської. Так німці підтримували напружені стосунки між поляками й українцями.

У листопаді 1942 р. гітлерівці приступили до колонізації окупованих земель. Із цією метою із Заморського повіту на Люблінщині виселялося польське населення на захід, а українське – до Грубешівського повіту. До початку Першої світової війни українкість не лише Грубешівщини, а й усієї Холмщини була досить потужною. Але царський уряд за три роки війни виселив значну частину українського населення в східні регіони Російської імперії³. Заморський повіт німці планували заселити фольксдойчами сербськими, бессарабськими й польськими. Переселено 1327 родин (7087 осіб) українців і виселено 200 тис. поляків»⁴.

У січні 1943 р. окупанти приступили до масового виселення польського населення з Уханя, Розкошівши, Волі Уханської та інших сіл Грубешівського повіту, заселяючи на їхнє місце українців із Заморського повіту, які в майбутньому мали охороняти німецьких осадників від нападу польських збройних формувань. Відібрану німцями в поляків землю за мовчазної згоди нацистів поступово почали займати українські поселенці з навколишніх територій. Це дало привід керів-

³ Макар Ю., Горний М., Макар В., Салюк А. Від депортації до депортації. Суспільно-політичне життя холмсько-підляських українців (1915–1947). Т. 1. Дослідження. Чернівці: Букрек, 2011, 880 с. С. 77.

⁴ Трохимович В. Роль Німеччини в українсько-польському конфлікті 1939–1945 рр. *Україна–Польща: важкі питання*: матеріали V міжнар. семінару істориків, м. Луцьк. 27–29 квітня 1999 р. Варшава, 1999. Т. 5. С. 186–201.

никам польського підпілля (у цьому районі діяло шість польських озброєних загонів) вдатися до відплатних акцій, застосовуючи метод колективної відповідальності всього українського населення. Жертвами різанини на Холмщині й Люблінщині в грудні 1942 р. стали 2 тис. українців, а ще десятки тисяч, утікаючи від розлючених польських бойовиків, потягнулися через річку Західний Буг на Волинь. Саме вони стали тією наочною «агітацією», яка посилила антипольські настрої на Волині»⁵.

Ще більше загострення між українцями й поляками відбулося після того, як у березні 1943 р. українська поліція, за наказом ОУН, перейшла в підпілля та влилася в УПА. Німці почали формувати відділи шуцманів із поляків, основу яких становив елемент, що був переповнений ненавистю до всього українського. Польські поліцейські частини розташовувалися в окружних районах, повітових містах і великих маєтках на Волині⁶. Зазвичай, вони утворювались із представників місцевого польського населення. Так, у квітні 1943 р. у Сенкевичівському, Колківському та Цуманському районах місцеві поляки масово зголосилися у шуцмани. Крім того, багато поляків із Генерал-губернаторства (із-під Перемишля, Дембліна й Радома) добровільно зголосилися до німців та поїхали на Волинь для ліквідації українського повстання. Із прибуттям на Волинь польського батальйону «Шупо», одночасно виведено звідси німецьку жандармерію, що створювало сприятливий ґрунт для переростання міжетнічного конфлікту в криваву різанину.

Польська поліція дуже часто підтримувала бази польської самооборони, яких на Волині протягом першої половини 1943 р. організовано понад сотню. Найбільші з них були в Пшебражі, Малинському, Білані, Вербі, Іваничах, Порицькому, Копачеві, Римачах, Ягодині та інших населених пунктах⁷.

Паралельно в той же період нацисти провели остаточну «чистку» своїх адміністративних установ від ненадійного українського елемента. Їхнє місце зайняли особи польської національності. Так, у Луцьку всі німецькі адміністративні установи очолювали поляки. У генерал-комісаріаті чиновників польської національності нараховувалося 80 %, у

⁵ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГОУ). Ф. 1. Оп. 23. Спр. 790. Арк. 7, 12–13.

⁶ Сергійчук В. Трагедія Волині: причини і перебіг польсько-українського конфлікту в роки Другої світової війни. Київ: Укр. вид. спілка, 2003. 140 с. С. 25–26.

⁷ Ільющин І. І. Польське військово-політичне підпілля в Західній Україні (1939–1945 рр.): автореф. дис. ... д-ра іст. наук. Київ, 2003. С. 21.

гебіткомісаріаті – 60 %, у центральній установі з торгівлі зі Сходом – 60 %, у господарському банку – 30 %⁸.

Весною 1943 р. командування радянських партизанів доповідало в Москву, що «багато поляків іде до німців добровільно, вступають в поліцію і разом з німцями знищують українські села і населення. Ведуть боротьбу з націоналістами.

У місті Колки Волинської області вся поліція – польська... На ст. Маневичі 150 поляків добровільно пішли в поліцію, з них уже 30 чоловік одержали зброю. В поліцію німці приймають поляків до 40-річного віку.

... В околицях міста Рівне поляки спільно з німцями повністю знищили село Парцеревич Степанського району, вбили багато українців, котрі не мають ніякого відношення до націоналістів»⁹.

У квітні 1943 р. під час однієї лише акції на території Луцького району гітлерівці з поляками спалили п'ять сіл: Костюхнівку, Вовчиць, Яблуньку, Довжицю й Загорівку. Тоді ж німці спільно з польською щуполіцією двічі нападали на колонію Красний Сад, де розстріляли близько 100 осіб і знищили 22 господарства¹⁰.

18 травня 1943 р. крайовий провідник ОУН на Північно-Західних землях Дмитро Клячківський (Клим Савур) звернувся з відозвою до польського населення: «...У теперішній час наша адміністрація полишила свої пости, Щоб німці не мали доступу до наших сіл і не могли б нас нищити, як це було досі. Ви першими добровільно зголосилися зайняти її місце і допомагаєте німцям проводити їхню бандитську роботу. Зараз ви є сліпим знаряддям у німецьких руках, яке спрямоване проти нас. Але пам'ятайте, якщо польська громадськість не вплине на тих, котрі пішли в адміністрацію, поліцію та інші установи з тим, щоб вони їх полишили, то гнів українського народу вильється на тих поляків, які мешкають на українських землях. Кожне наше спалене село, кожна нова жертва, що будуть з вашої вини, відіб'ються на вас... Поляки! Опам'ятайтеся! Повертайтеся додому. Ті, котрі зараз служать і допомагають німцям, ще можуть повернутися, але завтра буде пізно. Хто буде і надалі служити та допомагати гестапо, того не мине заслужена кара»¹¹.

⁸ Бондаренко К. Трагедія Волині: погляд через десятиліття. *Дзеркало тижня*. 2003. 15 лютого.

⁹ ЦДАГОУ. Ф. 62. Оп. 1. Спр. 1236. Арк. 87.

¹⁰ Сергійчук В. Указана праця. С. 26.

¹¹ Гунчак Т. Поляки і українці під час Другої світової війни. *Україна–Польща: історія і сучасність*. Київ, 2003. Вип. 13. Ч. 1. С. 332–344.

Щодо ставлення польського емігрантського уряду в Лондоні й польського підпілля до українського питання, то воно визначалося декількома чинниками. По-перше, із початком війни польські офіційні особи безкомпромісно відстоювали принцип непорушності довоєнних кордонів Речі Посполитої; по-друге, реалії міжнародних відносин уже в ході Другої світової війни вимагали від польського уряду переоцінки свого ставлення до національних меншин загалом і до українців зокрема, щоб мати можливість висунути легітимні претензії на східні території довоєнного періоду. Уряд Сікорського й зробив це в заяві від 24 лютого 1942 р., стверджуючи намір «гарантувати українцям «цілковиту рівноправність у кожній сфері діяльності». У такому самому дусі 31 березня 1943 р. Рада Міністрів в ухвалених тезах з української проблеми обіцяла українцям культурну автономію, певні економічні перетворення, гарантії прав та свобод, але нічого не заявляла про визнання права на західноукраїнські території, а тим більше про створення на цих територіях Української держави. По-третє, польське підпілля на західноукраїнських теренах не було єдиним і цілісним організмом. Разом з існуванням конспіративної мережі Армії Крайової існували й бази самооборони, партизанські загони, які співпрацювали з німцями, угорцями, радянськими партизанами та ін. І це, зі свого боку, негативно позначалося на відносинах між обома сторонами¹².

Саме відсутністю єдності в координації дій пояснюється відповідна реакція поляків Волині й Галичини на березневу заяву уряду. На думку регіонального польського керівництва, обіцянки, що дані українцям, були рівнозначні обіцянці їм статусу територіальної автономії.

Розбіжності між лондонським урядом та польським підпіллям чітко проявилися в тому, що регіональне керівництво модифікувало рішення Ради Міністрів від 31 березня 1943 р., котре мало бути оголошене українському населенню, та опублікувало його у формі Відозви до українського народу 30 липня 1943 р. Відозва рясніла звинуваченнями, погрозами та категоричними вимогами. Вона практично звела нанівець започатковані елементи порозуміння в запропонованих вищезгаданих рішеннях. Крайова політична репрезентація у своєму заклику не лише чітко заявила, що Польща ніколи не відмовиться від східних територій, а ще й закликала українців шукати Україну не на Волині й Галичині, «а на річці Дніпро, в Києві та Харкові»¹³.

¹² Гунчак Т. Указана праця. С. 332–334.

¹³ Зашкільняк Л. Українська проблема в політиці польського еміграційного уряду і польського підпілля в 1939–1945 роках. *Україна–Польща: важкі питання: матеріали IV міжнар. семінару істориків*. Варшава, 8–10 жовтня 1998 р. Варшава, 1999. Т. 4. С. 128–144.

Антиукраїнські настрої підсилювалися на місцях численними відозвами низового керівництва, у яких декларувалося право Польщі «на свої східні землі», де «польська нація впродовж століть зробила величезний цивілізаційний та культурний внесок».

Ставлення окупантів до польсько-українського конфлікту цинічно озвучив рейхскомісар України Ерїх Кох: «Хочу, щоб поляк при зустрічі вбивав українця, і, навпаки, щоб українець вбивав поляка. Якщо по дорозі вб'ють єврея, буде те, що я хочу»¹⁴. Подібну тактику проводили й радянські спецслужби.

Весною 1943 р. масовими стали напади гітлерівців на польські села під виглядом «бандерівців». За здійснені німцями злочини польські боївки мстилися невинним українцям. У відповідь УПА вдавалася до спалювання польських поселень. Маховик негамовного насилля розкручувався й досяг свого апогею 11–12 липня 1943 р., коли загони УПА, бульбівців і мельниківців, а то й просто озброєних селян одночасно напали на 167 польських поселень у Ковельському, Горохівському та Володимирському районах на Волині. У відповідь на події 11–12 липня польські партизанські загони й польська допоміжна поліція відповіли масовими нападами на українські села. Так, 24 липня 1943 р. повністю спалено село Уличів Турійського району, а понад 1000 осіб, здебільшого літніх людей і дітей, замордовано та знищено¹⁵. До кінця 1943 р. вся Волинь стала місцем десятків тисяч трагедій. Обидві сторони проливали безневинну кров й обрали не політичне, а біологічне розв'язання проблеми, застосовуючи середньовічну жорстокість і жах.

Свою лепту в розпалювання ворожнечі внесли також радянські партизани. Керівництво партизанським рухом ставило собі за мету використати поляків для розпалювання партизанської війни й протидії українському націоналістичному підпіллю. Оскільки українське населення в більшості своїй радянську владу не сприйняло, то основною соціальною та матеріальною базою радянських партизанів на Волині стали польські колонії й села. Наприклад, польське село Бобровська Рудня на Костопільщині стала своєю «столицею» на певний час загону Д. Медведєва; партизанський загін М. Прокоп'юка, який діяв у районі Цуманських лісів, тісно співпрацював із найбільшою польською базою самооборони в селі Пшебраже. У своєму звіті про бойову діяль-

¹⁴ Трохимович В. Указана праця. С. 190.

¹⁵ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 3833. Оп. 1. Спр. 129. Арк. 4.

ність загону М. Прокоп'юк писав: «У самому питанні про міжусобицю, спровоковану гітлерівцями між українськими і польськими націоналістами, керівники села Пшебраже, на жаль, відігравали нерозумну роль. Будучи осадниками і членами союзу осадників, вони ототожнювали націоналістичні банди ОУН-УПА з усім українським народом, на який дивились не інакше як очима свого колишнього воєводи Юзевського»¹⁶.

Уже в травні 1943 р. Український штаб партизанського руху, виконуючи директиви ЦК КП(б)У, передав розпорядження в ліси Волині організувати польські партизанські загони. Водночас діючі радянські партизанські загони влітку 1943 р. провели мобілізацію до своїх лав близько 5 тис. місцевих поляків¹⁷. В очах українського населення Волині поляки перетворилися на колабораціоністів – німецьких і радянських, а це сприяло посиленню ворожнечі. За розповіддю очевидця, «на всьому Поліссі та великій частині Волині, літом 1943 р. витворилася така ситуація, якої собі бажав Сталін. Вночі кругом заграва, бо бандерівці випалюють майно поляків та бульбовців як зрадників. Вдень кругом заграва, бо німці з поляками і узбеками випалюють українські села та вистрілюють народ за бандитизм. Іншої ночі більшовицькі партизани з поляками допалюють решту українських сіл, що їх не випалили німці за дня. Куди не глянь вогонь. Куди не повернись трупи і кров»¹⁸.

За документальними свідченнями, щоб ще більше загострити польсько-українську ворожнечу, під виглядом УПА й АК (Армія Крайова) діяли спецгрупи НКВС, які одночасно чинили напади на українські та польські села, прикриваючись українськими й польськими патріотичними гаслами. Коли в дію вступали вже справжні бойові загони, передягнені енкавидисти передислоковувалися в інші райони¹⁹.

Ехо провокацій і ненависті дуже швидко докотилося до Галичини й із новою силою розрослися на етнічних українських територіях Холмщини, Підляшшя, Надсяння, Лемківщини.

Унаслідок жорстокого та кривавого протистояння між поляками й українцями суто політична проблема майбутніх кордонів Польщі та незалежності України переросла в питання життя й смерті десятків тисяч людей. Саме за цих обставин митрополит Української греко-католицької церкви А. Шептицький за згодою керівництва ОУН-Б

¹⁶ ЦДАГОУ. Ф. 70. Оп. 1. Спр. 15. Арк. 59–62.

¹⁷ ЦДАГОУ. Ф. 62. Оп. 1. Спр. 1376. Арк. 65–68.

¹⁸ Трохимович В. Указана праця. С. 201.

¹⁹ Сергійчук В. Указана праця. С. 43–45.

запропонував переговори – порозуміння з відповідальними польськими представниками. ОУН, пропонуючи антинацистську та антирадянську співпрацю, була готова відкласти на пізніше ухвалення рішення щодо польсько-українського кордону. Однак спроби порозуміння в 1943 р. наштовхувалися на емоційні взаємозвинувачення й обстоювання безкомпромісних позицій щодо територіальних проблем. Лише учасникам конференції, що відбулась у Львові в березні 1944 р., пощастило досягти певного компромісу. Згідно з протоколом цієї конференції, обидві сторони дійшли згоди щодо існування суверенних держав – Польщі та України – в інтересах обох народів, а для безпечного майбутнього обох націй – історичної необхідності. Сторони погодилися, що кордони між двома країнами визначають суверенні держави Польща й Україна.

Але навіть під час перебігу цієї конференції та послідуєчих переговорів 1944–1945 рр. звинувачення на адресу один одного, взаємна недовіра, а то й ненависть продовжували домінувати у відносинах між обома народами²⁰.

Наслідком трагічного протистояння на Волині стали величезні людські жертви й матеріальні втрати з обох сторін. Точну кількість жертв досі не встановлено. У працях окремих польських істориків стверджується, що загинуло від 50 до 100 тис. поляків і 25–30 тис. українців. Українські дослідники наводять цифри втрат 35 та 15 тис. Існує також посилення на звіт Армії Крайової за 1943 р., який свідчить про те, що на Волині загинуло 15 тис. поляків і близько 12 тис. українців²¹.

Наведені польськими та українськими авторами дані про втрати залишаються неповними й дискусійними ще й сьогодні. Лише хронологічний реєстр та аналіз документальних джерел за умови єдиного науково-аналітичного підходу за погодженою спільною методикою наблизить дослідників до чисельності втрат обох народів.

Із кінця 1943 – початку 1944 р. міжетнічний конфлікт поширився на Тернопільщину, Львівщину, Станіславщину. Щоправда, він не набрав тут, особливо на Станіславщині, таких масштабів. Причини цього – те, що на Прикарпатті окупаційна влада із самого початку війни була угорською, а також те, що тут не набув такого розмаху радянський партизанський рух, як на Волині, за винятком рейду з'єднання С. Ковпака. Крім того, позитивну роль у залагодженні конфлікту між польським й українським населенням відіграла греко-католицька церква. Але кров пролилася також і тут.

²⁰ Гунчак Т. Указана праця. С. 339–400.

²¹ Сергійчук В. Указана праця. С. 58–59; Бондаренко К. Трагедія Волині: погляд через десятиліття. *Дзеркало тижня*. 2003. 15 лютого.

На настрої та дії західноукраїнського населення впливали події в Закерзонні. Узимку 1943–1944 рр. польсько-українські відносини особливо загострилися на Холмщині. Із вересня 1943 по березень 1944 р. тут спалено 193 українські села, розстріляно або замордовано близько 19 000 українців²².

Негативно позначилося на українсько-польських відносинах формування на західноукраїнських землях, щойно зайнятих Червоною армією, радянських винищувальних батальйонів, куди включали поляків із цієї території. Ці каральні органи, маючи завдання ліквідувати український національно-визвольний рух, підігривали й підтримували прагнення місцевого польського населення помститися за міжнародну різницю на теренах Волині та Галичини. У відповідь на це загопи УПА після проходження фронту посилювали свої атаки проти польських формувань. Ці збройні сутички знекровлювали, виснажували як польський, так і український рух.

Міжетнічне польсько-українське протистояння в роки Другої світової війни стало жертвним наслідком уже сформованих історичних обставин та стереотипів, підступних дій і намірів нацистської Німеччини й тоталітарного радянського режиму знекровити, виснажити та придушити національно-визвольний рух обох народів, незваженої політики власних провідників, які не зуміли своєчасно погасити це протистояння, відійти від політики сили, взаємної недовіри й ворожнечі.

Факти засвідчують, що Друга світова війна завдала українській землі величезних збитків і втрат. Найбільш згубні її наслідки відчуло на собі населення Західної України. Для нього війна стала найбільш жорстокою, руйнівною та кровопролитною. Для мешканців західноукраїнських земель, які перебували до 1939 р. у складі Польщі, Друга світова війна тривала цілих шість років.

Загострення польсько-українських відносин на рівні народних мас у 1942–1944 р. значною мірою відбулося в результаті провокаційних заходів німецького окупаційного режиму та радянського політичного керівництва. На сьогодні численні політичні, здебільшого викривальні й емоційні звинувачення, дискусії обох сторін щодо ініціаторів збройного протистояння та його наслідків переобтяжені суб'єктивізмом й упередженими підходами. Можна погодитись із думкою сучасних українських істориків про те, що «ланцюг» причинно-наслідкових зв'язків між подіями міжетнічного конфлікту дуже довгий час «потопає в п'їтмі віків», його слід простежувати в динаміці польсько-українських відно-

²² ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 790. Арк. 7.

син за тисячу років, коли суперечки між сусідніми народами своєчасно не гасилися, а вигоду з них здебільшого здобувала третя сила²³. Як результат, польсько-українське збройне протистояння обезкровлювало й послаблювало їхні національні сили в боротьбі проти справжніх ворогів їхньої державної незалежності, зокрема в перші післявоєнні роки, коли організовано примусову депортацію українців із Польщі, а поляків – з України, та насаджуванням тоталітарного режиму як у Польщі, так і в Україні, зокрема на західноукраїнських землях.

У роки Другої світової війни український і польський народи врятувалися від знищення і поневолення гітлерівською Німеччиною, ставши водночас одними з головних творців Перемоги. Трагедія західноукраїнських земель полягала в тому, що вони стали головним тереном збройного протистояння в Європі та у вир кривавого дійства втягнуто всі верстви населення. Цей глобальний військовий катаклізм поєднував у собі трагізм фізичного самозахисту й національно-визвольний рух на реалізацію права на власну державу.

Vitalija Stravinskienė

OD NAPIĘCIA DO ZBROJNEGO KONFLIKTU: STOSUNKI LITEWSKO-POLSKIE NA WILEŃSZCZYŹNIE W LATACH 1941–1944

Sosunki między Litwinami a Polakami na przeciągu dziejów historycznych przeżyły okres od współżycia w Rzeczpospolicie Obojga Narodów (RON) do wzajemnej niechęci a nawet konfliktu zbrojnego w czasie drugiej wojny światowej, od «zamrożenia» w okresie rządów sowieckich oraz normalizacji po odrodzeniu niepodległości Litwy i Polski.

Okres drugiej wojny światowej (1939–1945) należy zaliczyć do trudnych zagadnień w historii stosunków litewsko-polskich. Druga wojna światowa w znacznym stopniu zradyzalizowała stosunki litewsko-polskie.

Trzeba jednak zaznaczyć, że konflikt litewsko-polski miał głębokie korzenie historyczne. Napięcie między dwoma narodami powstało w końcu XIX w., gdy litewski ruch narodowy ogłosił ideę niepodległości własnego państwa. Na początku XX wieku litewski ruch narodowy wkroczył w nowy

²³ Литвин В. М. XX століття в українсько-польських відносинах. *Україна–Польща: історія і сучасність*: збірник: у 2 ч. Київ, 2003. Ч. 1. С. 14–76.